

ЗАКЛАДАННЯ ОСНОВ КОНФЕСІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У
КУРФЮРШЕСТВІ САКСОНСЬКОМУ У 1520-1530-х рр.

На межі пізнього Середньовіччя та раннього Нового часу роздробленість німецьких земель була провідною рисою суспільно-політичного життя. Подібна ситуація існувала і в Саксонії, яка з 1485 р. була розділена на дві частини між курфюрстом Ернстом і герцогом Альбрехтом (т.зв. «Лейпцизький поділ»). Альбертинська (молодша) лінія династії Веттінів отримала у володіння більшу частину Східної Саксонії, округи Лейпцига і Пегау; резиденцією герцогів був Дрезден. Решта саксонських земель підпорядковувалась ернестинській (старшій) лінії; її резиденцією став Віттенберг. Поділ саксонських земель не означав припинення суперництва між двома лініями – навпаки, воно періодично загострювалося. Головним предметом ворожнечі були взаємні територіальні претензії та боротьба за титул курфюрста. Однак, незважаючи на протиріччя, політичний вплив Веттінів поступово посилювався. Саксонські правителі володіли найбільшими гірськими розробками як у Священній Римській імперії, так і в усій Європі доколумбової епохи. За регальним правом Веттіни щорічно отримували з саксонських копалень до чверті всього здобутого срібла, гірську десятину, монетний збір. Фінансове посилення доповнювалося формуванням постійних органів державного управління: амти і князівська рада (адміністративні), центральна скарбниця (фінансові), верховний суд (судові). Внаслідок цього виникли передумови для подальшого посилення Саксонії як однієї з ключових територій Священної Римської імперії.

Визначаючи передумови майбутнього затвердження Віттенберга як центру Реформації, насамперед слід назвати заснування університету у 1502 р., Віттенберзький університет зазнав ідейного впливу «північного гуманізму». Курфюрст Фрідріх Мудрий піклувався про потреби розвитку своїх володінь та репрезентацію образу правителя в гуманістичному дусі.

Глибока побожність Фрідріха поєднувалася з активною церковною та світською політикою. За допомогою династичних угод, воєн, політичних інтриг він намагався посилити вплив своєї династії, прагнучи незалежності від Риму та папської ієрархії, що послаблювало універсалістських претензій імператора Карла V. У такій ситуації виступ професора Віттенберзького університету Мартіна Лютера з «95 тезами» 1517 р. сприяв ідейному обґрунтуванню антикатолицької позиції німецьких територіальних правителів. Ймовірно, тому Фрідріх Мудрий у 1517-1521 рр., відкрито не виступаючи проти політики імператора, не перешкоджав поширенню ідей Лютера у Саксонії; зокрема, він офіційно заборонив практику продажу індульгенцій у своїх володіннях.

Після Вормського рейхстагу 1521 р. у німецькому суспільстві відбулося остаточне розмежування прихильників євангелізму та католицизму. У першій половині 20-х років. XVI ст. Реформація в Саксонії перетворилася з ідейного на масовий суспільно-політичний рух, набувши підтримки бюргерства, міського плебсу, селянства, частини дворянства, патриціату, нижчого духовенства. Серйозні соціальні протиріччя між цими групами на деякий час відійшли на другий план внаслідок консолідації антикатолицького табору, проте не могли повністю зникнути, що зумовило виникнення різних течій Реформації. Подальше поширення євангелізму зумовило утвердження ідей Лютера як політичного гасла, навколо якого або проти якого об'єдналися різні групи правлячої верхівки Німеччини, представники середніх та нижчих верств суспільства. Найбільш послідовними захисниками Лютера після смерті курфюрста Фрідріха виступали його брат Йоганн та його син Фрідріх. Виважена політика представників ернестинської лінії династії Веттінів, їх підкреслений нейтралітет у теологічних дискусіях сприяли розгортанню реформаційного руху «знизу», перетворенню його на важливий чинник політичного розвитку. Саме це, на нашу думку, позначило початок лютеранської конфесіоналізації, ключовим центром якої з 20-х років. XVI ст. стало курфюршество Саксонське.

Після завершення Селянської війни 1524-1525 рр. і розгрому прибічників Томаса Мюнцера радикальні течії Реформації у Німеччині послабли. Водночас територіальні правителі, усунувши загрозу владі з боку повсталого селянства, змогли провести нові заходи, пов'язані з посиленням свого впливу у соціально-політичній сфері. Зростання активності територіальної правлячої верхівки виявилось у створенні перших конфесійно-політичних союзів німецьких правителів. Початок цьому поклала зустріч католицьких князів, які 19 липня 1525 р. уклали договір у Дессау для викорінення «лютерівської єресі» як джерела заколоту. У відповідь німецькі євангелічні князі створили власний конфесійно-політичний союз. Першим, хто виявив ініціативу політичної підтримки Реформації, став саксонський курфюрст Йоганн Стійкий, який в лютому 1526 р. уклав у Готі угоду з гессенським ландграфом Філіпом. Ратифікація угоди про створення союзу відбулася в Торгау 2 травня 1526 р. До союзу приєдналися герцог Ернст Люнебурзький, герцог Філіп Грубенхагенський, герцог Генріх Мекленбурзький, князі Ангальтські та графи Мансфельдські, герцог Альбрехт Пруський.

Поляризація сил за конфесійною ознакою показала, що німецькі правителі в середині 20-х років. XVI ст. почали розглядати Реформацію як важливу складову суспільно-політичного життя, оцінюючи її відповідно до своїх переконань. Саме це, на нашу думку, стало початковим кроком лютеранської конфесіоналізації. Важливе місце у цьому процесі належало правителям Саксонії, які продовжили політичний курс курфюрста Фрідріха, активно почала виступивши як суб'єкт євангелічного руху. З середини 20-х років. XVI ст. відбувалася швидка політизація реформаційного руху. Вже на Першому Шпейерському рейхстазі 1526 р. князі отримали можливість у релігійних справах «діяти так, щоб надалі дати відповідь перед Богом та імператором», тобто фактично на власний розсуд. Так було створено сприятливі умови для розгортання лютеранської конфесіоналізації на німецьких територіях.

Німецькі князі, прагнучи посилити свої позиції, спиралися на розгалужену систему управління, що становили придворні, університетські, церковні

структури. Інтереси чиновників, викладачів, священнослужителів відігравали помітну роль у виборі князем конфесійно-політичного курсу на розширення та зміцнення основ системи управління земельною державою. Територіалізація охоплювала створення територіальної єдності та концентрацію всіх видів влади в руках князя, утвердження його суверенного права вирішувати питання війни та миру, поширення на всій території держави його права вищої юрисдикції. Реформація прискорила процеси територіалізації і створила їм правове обґрунтування: цим можна пояснити зацікавленість низки князів у здійсненні євангелічних перетворень.

Забезпечення економічної основи територіалізації стало можливим завдяки тому, що Реформація не лише сприяла переходу шпиталів та божевільних під юрисдикцію правителів, а й дозволила здійснити секуляризацію майна, землеволодіння, прибутки церков та монастирів. Тому, на нашу думку, точніше характеризувати період другої половини 20-х років XVI ст. як початок «одержавлення» Реформації, який визначив вектор подальшого розвитку лютеранської конфесіоналізації. За своєю суттю вона була спрямована на підтримку балансу між церковною організацією та світською владою з переважанням останньої через зміцнення існуючих та створення нових структур управління. Яскравим прикладом подібної співпраці двох сил стало розгортання лютеранської конфесіоналізації у саксонському регіоні.

Отже, поширення Реформації у Саксонії у 1520–1530-х рр. XVI ст. поєднувалося з поглибленням її змісту: з ідейного руху вона перетворилася на важливий чинник соціально-політичних перетворень. Проявом зазначених перетворень стало розгортання лютеранської конфесіоналізації. Сутність останньої у політичному аспекті визначалася зміцненням позицій територіальної влади, яка поступово утвердилася як ключовий «центр сили» в саксонському регіоні.